

Чернявська Олена Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач
кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

ПОНЯТТЯ ОБРАЗИ В ПЛОЩИНІ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Останнім часом значної актуальності в Україні набуває такий вид судової експертизи як лінгвістичне дослідження. На сьогодні вкрай важливим його підрозділом є семантико-текстуальна експертиза, яка вирішує завдання зі встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, використаних у текстах, їх стилістичної забарвленості, смислового навантаження, характеру інформації. Коло питань, на які має дати відповідь експерт-лінгвіст у сфері семантико-текстуальної експертизи є досить різноманітним.

Особа, що має невирішені питання щодо встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, їх стилістичної забарвленості, смислового навантаження звертається до фахівців – експертів. За результатами цих досліджень особа, що звертається, отримує висновок, з яким може звернутися до суду або в іншому порядку використати на захист своїх інтересів.

Досить актуальним є вирішення питань, які встановлюють наявність/відсутність негативної інформації, що виражена образливою лексикою щодо певної особи (осіб), або мовними засобами, що негативно характеризують її (їх). Вживання таких слів і виразів у тексті розцінюється як образа, як посягання на честь та гідність особи.

З огляду на зазначене вбачається досить важливим питання щодо визначення змісту поняття образи у площині семантико-текстуальної експертизи.

Так, образа є однією з обставин, яка спричиняє виникнення у особи зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості.

На сьогодні в законодавстві України відсутнє визначення поняття "образа" або "образливі висловлювання".

У тлумачному словнику поняття «образа» визначається як зневажливе висловлювання, негарний вчинок і таке інше, що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття грізоти, душевного болю.

Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3), та встановлює обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (стаття 68). Порушення цих прав є підставою для настання відповідальності, передбаченої законодавством.

Проте Кримінальний кодекс України 2001 року зі змінами станом на 1 серпня 2019 року не містить такого складу злочину як «образа». Названий склад злочину містився в Кримінальному кодексі України 1960 року: «образа», стаття 126 (умисне приниження честі і гідності особи, виражене в непристойній формі), але цей акт втратив чинність ще 1 вересня 2001 року. Будь-який громадянин, має право захистити свої права, порушені внаслідок поширення образливих висловлювань, шляхом звернення до суду з позовом про захист гідності та честі, а також про захист своєї ділової репутації.

Крім наведеного визначення з тексту вже не чинного наразі Кримінального кодексу України 1960 року, роз'яснення названого терміна також надається в постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 від 28 вересня 1990 року «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій». Однак роз'яснення давалося саме до відповідної статті Кримінального кодексу України 1960 року.

Поняття «образа» Пленумом Верховного Суду тлумачиться як приниження честі й гідності потерпілого, шляхом висловлювання нецензурних чи брутальних слів, вчиненням непристойних або насильницьких дій (жесту та ін.), а також шляхом давання непристойної оцінки «особистим якостям чи поведінці потерпілого в формі, яка різко суперечить прийнятому спілкуванню між людьми» (абзац 3 пункту 11 постанови).

В Юридичній енциклопедії (том 4, с. 228) наводиться таке тлумачення терміна «образа»: «умисне приниження честі й гідності особи, виражене в непристойній формі. Це вживання

інвективної (різкої, лайливої) лексики, застосування непристойних жестів, міміки тощо».

Образа може відповідати або не відповідати дійсності. Про відповідність чи невідповідність дійсності образливих оціночних висловлювань питання ставити не можна, оскільки вони не можуть містити фактів. Образа завдається потерпілому у вигляді непристойної форми висловлювання або дії. Це характерна ознака образи, принаймні при використанні цього терміна в юридичному значенні.

Останнім часом, діяльність публічних осіб, до яких відносяться особи, які обіймають державні посади та/або користуються державними ресурсами, журналісти, представники ЗМІ та усі ті, хто відіграють певну роль у суспільному житті, досить часто є предметом обговорень у суспільстві, а тому і інформація, поширена щодо цих осіб, може бути доволі різноманітною. Оцінюючи особисті якості та дії один одного, вони висловлюються у досить жорсткій формі, не стримуючи себе. Дуже часто такі висловлювання стають підставою для судових позовів.

Отже, спираючись на практику участі фахівців у судових справах з приводу образливих висловлювань, приниження честі і гідності осіб, можна дійти висновку, що з кожним роком кількість відповідних позовів зростає. Саме тому, незважаючи на наявність певних нюансів під час розгляду такої категорії справ, образливі висловлювання не повинні залишатися поза увагою особи, якої вони стосуються. Необхідно реагувати на них відповідними правовими способами, що, своєю чергою, може стати певним стримуючим фактором для особи, до якої пред'явлено вимоги, надалі не поширювати інформацію образливого характеру. Права людини, які зазначені у статті 3 Конституції України, про які йшлося вище, найчастіше порушуються саме образливими висловлюваннями. Видається доцільним для захисту цих прав юридично закріпити поняття «образа» у законодавстві та передбачити відповідальність за поширення широкому загалу відповідної інформації. Це певною мірою обмежить вживання образливих негативних висловлювань та зменшить рівень мовленнєвої агресії у сучасному суспільстві.